

processen uppstod spontant långt innan det beryktade jordbruksbeslutet. Att nedläggningen fått förnyad fart också i vår egen tid, utan att jordbrukspolitiken kan anses särskilt ”hård”, styrker bara att den agrara sektorn verkar i skuggan av krafter som är minst lika kraftfulla som enskilda politiska beslut.

En annan av bokens röda trådar är kvinnorna och deras roll i det agrara samhället. Redan i bokens början konstaterar författarna att jordbrukets gifta kvinnor och deras sysslor ända fram till mitten av 1960-talet var osynliga i den offentliga statistiken. Kvinnornas arbete har haft en tendens att inte räknas och bilden av den agrara driften har därför fått en orättfärdigt maskulin slagsida. Författarna har med all rätt tagit sig an uppgiften att balansera denna bild, men konstaterar också att allt mer av sysslorna på gården har blivit mannens i takt med den ökade graden av mekanisering. Kvinnornas göromål, t.ex. mjölkningen, har rationaliserats bort medan de sysslor man ändå hanterar, som arbetet vid datorn, anses ha låg status.

Bondhustrurnas, lantarbetarfruarnas och döttrarnas vedermodor illustreras många gånger i boken. Men det är som om detta inte räcker. Kvinnornas tillkortakommanden måste ges en språklig krydda så att läsaren verkligen förstår deras hårda lott. Bondhustrun *sprang* mellan hushåll och ladugård, hushållsarbetet var *oerhört* omfattande och husmor *hade tur* om hon fick någon hjälp etc. Att kvinnorna *flydde* jordbruket under 1900-talet är kanske inte att undra på. Vad mannen i hushållet gjorde under tiden är inte alltid lätt att veta då åkrarna *skördades*, höet *bärgades*, liksom av sig självt. Kanske *traskade* han bakom sin häst eller satt i sin dyra traktor och funderade över vilka roliga maskiner han skulle investera i till nästa år, medan hustrun fick vänta på den länge emotsedda diskmaskinen. En bok som ingår i en brett upplagd serie, och vars efterföljare lär vänta på sig åtskilliga decennier, borde kanske haft en mindre tendensiös hållning i dessa avseenden och presenterat en mer balanserad bild av arbetets möda.

Bortsett från detta är boken mycket läsvärd och befriande osentimental inför en epok som för många utgör ett öppet sår i jordbrukets historia. Den är välskriven och rikt illustrerad, även om den akademiska jargongen kanske inte gör den till den flitigast lästa på gymnasiebiblioteken. Istället torde studenter på högskolans grundkurser vara den huvudsakliga målgruppen. Förhoppningsvis kommer också en och annan jordbrukare att läsa den, om de mot förmodan skulle få lite tid över.

Stefan Höglin, Bäckaby

Ölands hästar. Remontuppfödning och annan hästavel på Öland. Text: Hella Schulze. Foto: PeO Larsson. Eget förlag 2004. 312 s., ill. ISBN 91-631-5165-0.

Bland det första ölandsresenärer ser när de kommer över Ölandsbron och det sista de ser när de lämnar ön, är en flock på ett 20-tal betande fullblodshästar. Hästen markerade, som Anders Johansson skriver i förordet till boken *Ölands hästar*, tillsammans med väderkvarnar och kyrktorn Ölands horisont. Hästflocken tillhör Lasse Wilner i Möllstorp, tredje generationen i en av Ölands mest kända uppfödarfamiljer av fullblodshästar.

Vad är en remont? Den frågan ställer sig de flesta när man läser bokens undertitel. Remonter var unga, vanligen varmblodiga hästar som uppfödades för militärt bruk, och såldes vanligen som treåringar. Öland var ända till den svenska arméns ”avhästning” omkring 1960 känt som ett av de viktigaste områdena för remontuppfödning. Genom boken har arkeologen och kulturhistorikern Hella Schulze och fotografen Per-Ole Larsson åstadkommit ett standardverk över fullblodsaveln och remontuppfödningen på Öland.

Boken kan delas in i tre avsnitt. I några inledande kapitel beskrivs hästhållning och hästavel före remontuppfödningstiden, bl.a. om hästen på Öland under forntid och medeltid, om den speciella ölandshästen och om Ottenby kronostuteri. I ett omfattande kapitel kommer remontuppfödarna till tals genom intervjuer som Hella Schulze gjort, huvudsakligen på 1990-talet och i allra sista stund. Många av de intervjuade är numera avlidna. Boken avslutas med ett antal kapitel om hästaveln både i landet i stort och på Öland, om organisationer, premieringar, utställningar och tävlingar, remontuppköp och remontdepåer. Och inte minst om de öländska stofamiljerna, om hingstar och hingsthållning m.m. Stofamiljerna, ofta uppkallade efter ”stammodern”, är upphov till många berömda hästar, olympiadsegrare bl.a. Ett rikt notsystem och en föredömlig käll- och litteraturförteckning ger den inbitne hästfantasten eller ölandsälskaren en mängd ingångar att läsa vidare.

Den lilla ölandshästen fanns i två varianter – den mindre s.k. kungshästen som endast var ca 105 cm i mankhöjd och en annan större, ca 130 cm i mankhöjd. Att ölandshästen helt dog ut under loppet av sent 1800-tal och tidigt 1900-tal har flera orsaker. Främst kanske lagar och förordningar under flera sekler till förmån för nya avelsmetoder och rasideal som gjorde att marknaden minskade. En annan var utmarksfördelningen,

som innebar att hästarna inte längre tilläts ströva fritt, vilket begränsade betestillgången. En tredje orsak var bristande intresse för att bevara rasen. Diskussioner om att försöka rekonstruera ölandshästen har börjat men svårigheterna är många och möjligheterna att lyckas är ännu mycket avlägsna.

Benämningen ”kungshäst” förklaras av att de små hästarna var populära hos kungligheter och högadel, både att själva äga och att ge som gåvor. Gustav III förärade t.ex. sin kusin Katarina den stora i Ryssland några kungshästar med passande vagnar och erbjöd sig att bli ”hästhandlare” om Katarina i sin tur skulle vilja förvärva flera. Samtidigt bidrog de svenska kungarna alltifrån Gustav Vasa till rasens utdöende genom de nämnda lagarna och förbuden. Man ville helt enkelt få fram större och starkare hästraser. Olaus Magnus beskriver kungshästarna som ”småväxta, men särdeles lifliga” som ”upphandlas på Öland af Köpmännen för att de skola lära sig att göra konster, och utföras sedan derifrån”. Man kan endast spekulera i om ölandshästar redan århundradena närmast efter Kristi födelse exporterades från Öland till de romerska provinserna, liksom skinn, läderarbeten, ull m.m. De tidigaste säkra uppgifterna om hästexport från Öland gäller åren 1474–1476, då 511 öländska hästar infördes till Danzig, det största antal från något område. Hästhandeln på Öland blomstrade under de följande århundradena och från de öländska kreatursmarknaderna överfördes till fastlandet årligen under 1800-talets senare del och 1900-talets första hälft minst ett tusental hästar. Mycket av affärerna gick via hästhandlare som köpte upp hästar för vidare transport och försäljning. Den sista kreatursmarknaden på Öland hölls omkring 1950.

Remontverksamheten startade i större omfattning genom att riksdagen 1887 beslutade att stuteriet och hingstdepån på Ottenby kungsgård på Ölands sydspets skulle avvecklas. Det dröjde in på 1890-talet innan verksamheten upphörde och den öländska hästaveln kom då att övergå huvudsakligen i privata händer med gott bistånd av hushållningssällskapet. Aveln utvecklades genom inköp, bl.a. från Ostpreussen. Den nya härordningen vid 1900-talets början ökade behovet av remonter och de öländska hästarna blev de mest efterfrågade vid de årliga statliga remontuppköpen. Den privata aveln har i stora drag varit koncentrerad till södra och mellersta Öland med enstaka inslag från socknarna närmast norr om Borgholm. Av de tolv familjerna som intervjuats har flera varit engagerade i kommersiell hästuppfödning i

upp till fem generationer. Några få ägnar sig fortfarande åt denna, men på flera av gårdarna står stallen numera tomma och de allra flesta av uppfödarna som var med under 1950-talet är nu borta.

Remontuppfödarefamiljerna var ofta besläktade genom ingifte. Hästintresset förde samman ungdomarna från hästgårdarna och ledde vidare till giftermål och familjebildning. Och som en följd härav kom också hästar ofta att byta ägare mellan familjerna. Vid ägarskiftet följde hästarna ofta med gården till den nya ägaren. Uppfödarna var nästan alltid män, endast i samband med dödsbon står kvinnor som ägare under korta perioder, ett förhållande som börjar ändras på 1950-talet, då det blir vanligare med kvinnliga uppfödare. I stamböckerna för 1991–1998 dominerar kvinnorna. Det var i de allra flesta fall större gårdar som ägnade sig åt remontuppfödning. Ett villkor var tillgång till goda betesmarker, ofta alvarmarker, vars beten passade hästarna. Intervjupapiret ger inblickar i det dagliga livet som uppfödare. Kanske skulle man ha önskat sig mera strukturerade intervjuer och analyser av dessa. Men samtidigt framskymtar svårigheterna att minnas hos de många gånger åldriga intervjupersonerna.

Remonterna, som skulle ha vissa egenskaper och visst utseende för att godkännas, visades upp vid speciella uppköpsmöten, ofta förlagda just till marknadsplatserna. Dessa möten var årets höjdpunkt för uppfödarna, något av en folkfest med publik och festanledning för de involverade familjerna. Skulle hästarna bli godkända och sålda? Och till vettiga priser? Spänningen gällde också om själva uppvisningen skulle lyckas. Juryn bestod av ordföranden och två ledamöter ur den statliga remonteringsstyrelsen samt en veterinär. De uttagna hästarna blev vanligen kvar hos uppfödaren till dess alla inköpta remonter samlades ihop och transporterades till remontdepåer, varav Gudhem i Västergötland under 1900-talet var den viktigaste. Därifrån fördelades remonterna ut till olika uppgifter.

Boken är rikt illustrerad med delvis äldre fotomaterial, som bara det varit en tidsödande forskningsuppgift, men framförallt med PeO Larssons fantastiska hästbilder, tagna under flera årtiondens studier av hästar och hästars rörelse i landskapet och i deras ”personligheter”. Därmed har PeO Larsson också dokumenterat något av det öländska landskapets karakteristika, som nu närmast gått förlorat. Kanske är det också bara en tidsfråga innan synen av fullbloden vid brofästet är ett minne blott.

Hans Medelius, Stockholm